

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1996

8

RuG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1997, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag: opgraving van het poortgebouw van het blokhuis te Stavoren, pp. 124-128

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90 367 0632 7

PALEO-AKTUEEL

8

redactie

Mette Bierma

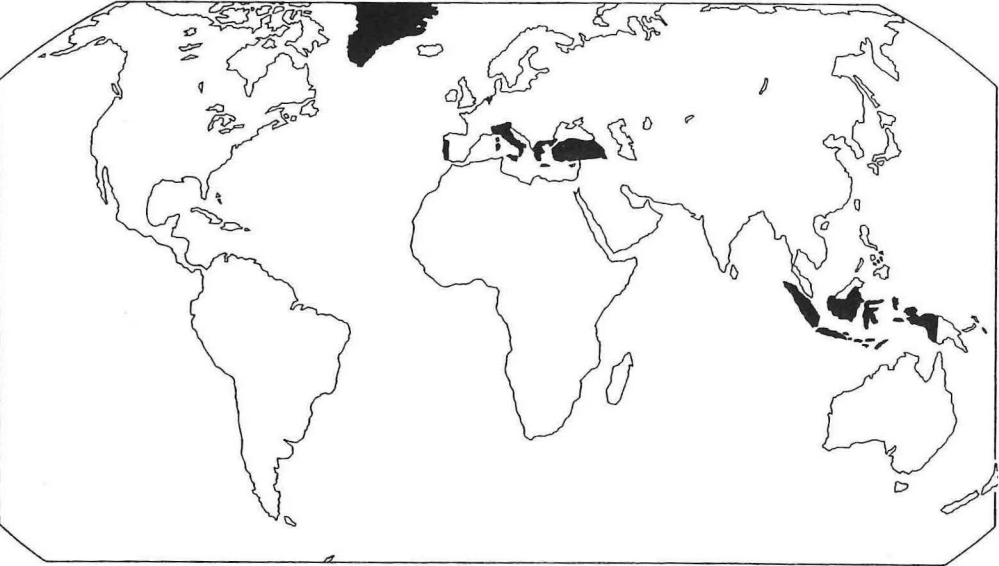
Jurjen M. Bos

Otto H. Harsema

Vakgroep Archeologie

Groningen, 1997

In deze aflevering: Griekenland, Groenland, Indonesië, Italië, Nederland, Portugal, Turkije.

In deze aflevering uit Noord-Nederland: 1. Delfzijl; 2. Lageland; 3. Haren; 4. Jelsum; 5. Wijnaldum; 6. Rewert; 7. Leeuwarden; 8. Stavoren; 9. Rijs; 10. Oldeholtwolde; 11. Anlo; 12. Gasteren; 13. Balloo; 14. Rolde; 15. Borger; 16. Darp; 17. Meppen.

INHOUD

L.J.M. VAN ES & K. WALCH Een vondst van reuzenhert bij Delfzijl (Gr.)	9
G.J. BARTSTRA Het Toaliaan	11
D. STAPERT & L. JOHANSEN Het <i>ANALITHIC</i> -project en de werktuigen van Oldeholtwolde (Fr.)	15
D. STAPERT & G.R. BOEKSCHOTEN Ruimtelijke patronen rondom de haard van Oldeholtwolde (Fr.)	20
L. JOHANSEN & D. STAPERT Vuurmakers uit paleo-Eskimonederzettingen in West-Groenland	24
M.J.L.Th. NIEKUS, J.P. DE ROEVER & J.L. SMIT Een vroeg-mesolithische nederzetting met tranchetbijlen bij Lageland (Gr.)	28
S. BOTTEMA & A. WALSWEEER De hazelaar, gesponsord door het klimaat of door de mens?	33
H. BUITENHUIS Asıklı Höyük: vroege domesticatie en veeteelt	38
J.N. LANTING & A.L. BRINDLEY Dateringen voor oorsprong en verspreiding van de Europese boomstamkano	43
J.N. LANTING Het zogenaamde hunebed van Rijs (Fr.)	47
A.L. BRINDLEY Het gebruik van megalietgraven in Noord-Nederland	51
A.D. NEVES ESPINHA Megalithische monumenten in Évora-Reguengos de Monsaraz (Port.)	55
F.A. VEENMAN Landevaluatie in de Pontijnse regio (Zuid-Latium, Italië), dateringsproblemen rond een bronstijd-akkerbouwfase	59
M. KLEIBRINK Weven voor de godin: een labyrint	63

M. ESSINK	
De vondstcontext van bronzen speerpunten, dolken, zwaarden, messen en hals- en armringen uit Noord-Nederland	68
M.J.M. DE WIT	
Een aantal bijzondere Drentse grafvondsten uit de vroege en midden-ijzertijd	71
W. PRUMMEL & M.C.V. VINK	
Dierenbotten uit Argos op het voormalige BAI in Groningen	74
E.J. DROST	
Nederzettingen en landschap in het stroomgebied van de Astura, Zuid-Latium, Italië	79
P.A.J. ATTEMA, A.J. NIJBOER & G.J.M. VAN OORTMERSSEN	
Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome (3), het aardewerkonderzoek	84
Y. DIJKSTRA, H.R. REINDERS, V. RONDIRI & Z. MALAKASIÓTI	
Van Duivelsberg tot Rode Rots: de survey van 1996 in de vlakte van Almiros (Griekenland)	89
H. WOLDRING, R.T.J. CAPPERS & H.R. REINDERS	
Veldwerk in de vlakte van Antiochië	93
S. BOTTEMA, A. SARPAKI, H.R. REINDERS & N. MACGILLAVRY	
Minoïsch Kreta en de uitbarsting van Santorini	97
J.M. BOS, J. SCHEFFER & J.H. ZWIER	
Een terpzool bij Rewert (gem. Littenseradiel, Fr.)	100
C. VERMEEREN & J. SCHELVIS	
Ondernemers in archeologie. Een factor van belang binnen het Nederlandse archeologische bestel	102
J.T. ZEILER	
Offers en slachtoffers. Faunaresten uit de Fortunatempel te Nijmegen (2e eeuw n.Chr.)	105
J.M. BOS & A.J. NIJBOER	
Koninklijke patronage: de edelsmid van Wijnaldum (Fr.)	108
A.J. NIJBOER & C. TULP	
De vloer van een smidse te Wijnaldum (Fr.)	111
D.A. GERRETS	
Waarom was de eigenaresse van de fibula van Wijnaldum een koningin?	115
H.A. GROENENDIJK, P.B. KOOI & M.J.L.Th. NIEKUS	
Een Olde Hof te Haren (Gr.)	118

A. JAGER	
Camminghaburg te Leeuwarden en Dekemastate te Jelsum (Fr.)	121
A. UFKES	
Het archeologisch onderzoek van het 'Blokhuys' te Stavoren, gem. Nijefurd (Fr.)	124
J.M. BOS & G.J. DE LANGEN	
Prospectie, tussen drijfzand en beleid: Stavoren (gem. Nijefurd, Fr.)	129

Voorwoord

Deze achtste aflevering van *Paleo-aktueel* geeft een eerste indruk van enige van de onderzoeksactiviteiten van de vakgroep Archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen in 1996.

Een belangrijke gebeurtenis voor het onderzoek in dat jaar was ook de toewijzing van twee grote projecten door de Stichting voor Historische Wetenschappen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Het Italische project hangt nauw samen met het werk dat door P.J.A. Attema en anderen in deze en eerdere *Paleo-aktueels* is beschreven. Dit onderzoek wordt samen met de Vrije Universiteit uitgevoerd. Het andere project, samen met de Universiteit van Amsterdam over de opkomst van het Friese koninkrijk, is voortgekomen uit de opgravingen in Wijnaldum, waarover eveneens uitvoerig is bericht.

In totaal zullen acht promotie-onderzoekers en twee post doc-onderzoekers de gelederen van de drie instituten komen versterken.

Paleo-aktueel houdt U op de hoogte.

HET ANALITHIC-PROJECT EN DE WERKTUIGEN VAN OLDEHOLTWOLDE (FR.)

Dick Stapert en Lykke Johansen¹

De Hamburgvindplaats bij Oldeholtwolde in Friesland werd opgegraven in 1980 en 1981 door het voormalig Biologisch-Archaeologisch Instituut. Sindsdien zijn over allerlei aspecten van de vindplaats publicaties verschenen. We zijn echter nog lang niet klaar met de uitwerking van Oldeholtwolde; de vindplaats blijkt een bijkans onuitputtelijke inspiratiebron te zijn. Te verwachten valt dat een 'definitieve' monografie pas tegen het einde van dit millennium het licht zal zien, *ceteris paribus*.

Sinds het begin van 1996 zijn we verwickeld in het ANALITHIC-project. Het betreft een samenwerkingsverband tussen de universiteiten van Groningen en Kopenhagen (vertegenwoordigd door de auteurs) en een *software*-bedrijf in Groningen (Akili Software B.V.: G.R. Boekschoten & M.M. Schweiger); ook andere onderzoekers zijn erbij betrokken. Het ANALITHIC-project heeft twee belangrijke doelstellingen: 1) het ontwikkelen van een geïntegreerd computerprogramma voor ruimtelijke analyse, 2) het opzetten van een compleet en gedigitaliseerd gegevensbestand voor Oldeholtwolde.

Wat de eerste doelstelling betreft: we hopen het programma rond het einde van 1997 te voltooien. Het werk bleek moeilijker dan we twee jaar geleden hadden ingeschat. De eerder in het computerprogramma *RINGS & SECTORS* (zie Boekschoten & Stapert, 1996) opgenomen modules voor cartografie, ring- en sectoranalyse, en dichtheidsanalyse zijn nu voor een belangrijk deel omgezet voor gebruik onder WINDOWS in het nieuwe programma. Er resteren echter meerdere nog op te lossen problemen die onder meer betrekking hebben op het beheer en het manipuleren van grote en ingewikkelde bestanden. Een module voor *refitting*-analyse is op het moment dat we dit schrijven weliswaar operationeel, maar nog niet voltooid. In de eerste helft van dit jaar willen we verder een module bouwen voor gebruikssparenanalyse.

In mei 1996 werd in het kader van het project een congres georganiseerd te Groningen. De bedoeling was onder meer om het ANALITHIC-computerprogramma, en de filosofie daarachter, te presenteren. Daarnaast waren er lezingen door archeologen uit België, Duitsland, Denemarken en Nederland over diverse aspecten van ruimtelijke analyse van steentijdvindplaatsen. De nadruk lag daarbij op methodologische benaderingen en theoretische problemen bij het onderzoek van jong-paleolithische nederzettingen (Johansen & Stapert, in voorber.).

Wat Oldeholtwolde - de tweede doelstelling - betreft: in 1996 is een nieuwe *refitting*-analyse van het vuursteenmateriaal uitgevoerd door de tweede auteur, voortbouwend op eerder werk door J.S. Krist. *Refitting* is het weer samenvoegen van wat de prehistorische vuursteenbewerker heeft gescheiden. De resultaten van dit moeizame werk leveren, indien op heldere wijze cartografisch weergegeven, onder meer inzichten in het gebruik van de ruimte binnen de nederzetting. Belangrijk is vooral dat *refitting*-kaarten dynamische beelden te zien geven; ze documenteren transport van materiaal over de nederzetting, bijvoorbeeld van productieplaatsen naar activiteitsgebieden, of van daar naar *dumps*. De gegevens betreffende in totaal circa 930 *refits* worden momenteel bewerkt met behulp van het nieuwe ANALITHIC-computerprogramma (in de volgende *Paleo-aktueel* hopen we een indruk te geven van dit onderzoek). De analyse leidde er onder meer toe dat vele nieuwe *refits* werden ontdekt. Het *refitting*-percentage, op basis van alle artefacten groter dan 1,5 cm, is uiteindelijk rond 47% geworden: een zeer hoog percentage.

Onder meer als gevolg daarvan werd besloten een complete serie tekeningen van de werktuigen van Oldeholtwolde te vervaardigen, waarin de resultaten van de *refitting*-analyse verwerkt zijn. Veel werktuigen zijn door verschillende processen gefragmenteerd geraakt, soms in meer

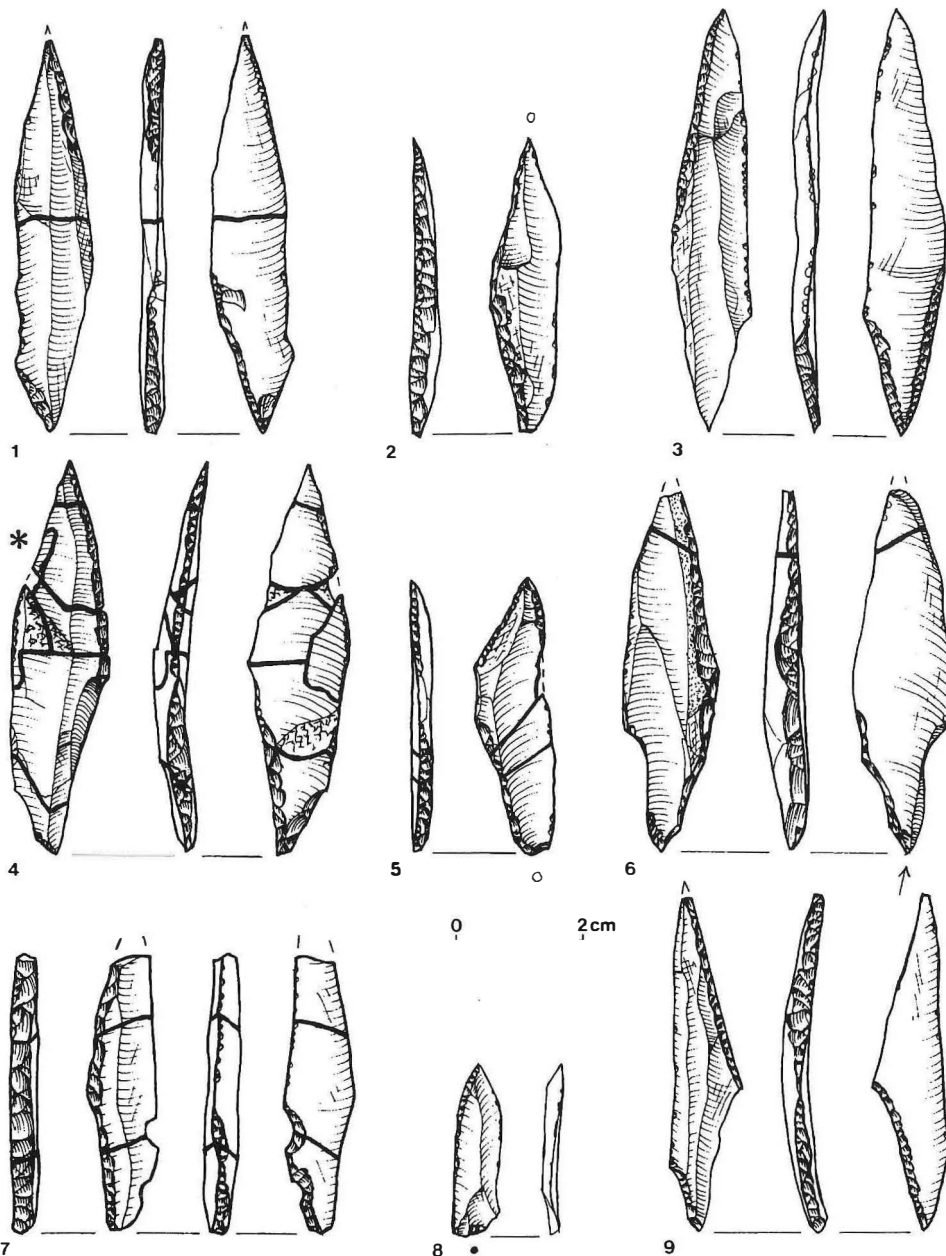

Fig. 1. Spitsen van Oldeholtwolde. 1, 3, 4, 6, 7, 9: 'steelspitsen' (let op de twee kerven bij de basis van nr. 7, een bekend verschijnsel op vindplaatsen van de Haveltegroep); 2, 8: 'Tjongerspitsen'; 5: kerfspits. Dikkere lijnen: gerefitte breuken. Asterisk: verbrand (nummer 4: alleen het topje is onverbrand) (tek. L. Johansen).

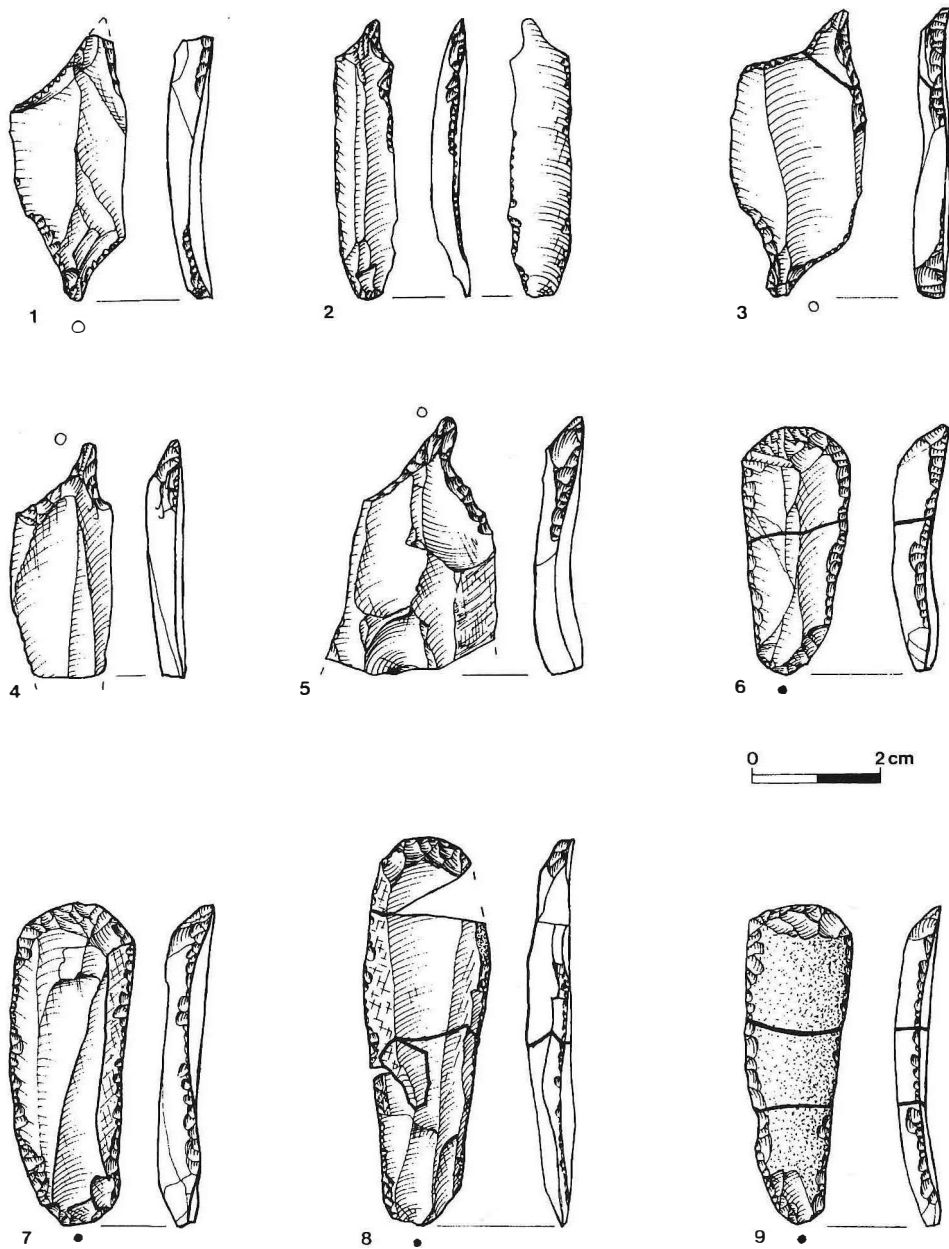

Fig. 2. Kromme boren ('krombekstekers') en krabbers van Oldeholtwolde. 1, 3: dubbele krombekstekers; 2, 4, 5: enkelvoudige krombekstekers; 6-9: klingkrabbers met twee geretoucheerde zijden (tek. L. Johansen).

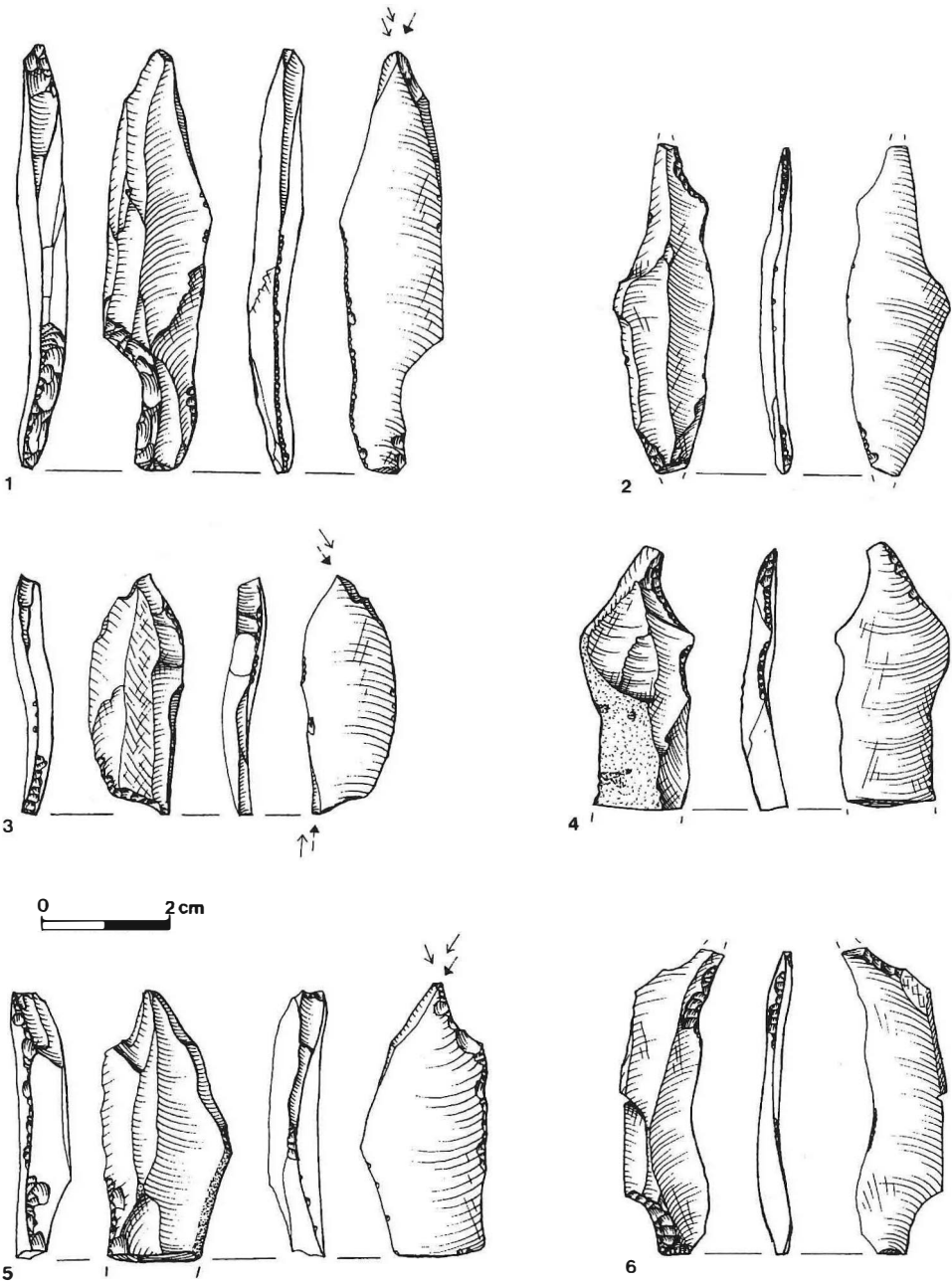

Fig. 3. Stekers en gekerfde werktuigen van Oldeholtwolde. 1, 5: combinatiewerktuigen steker/kerf; 2, 4, 6: gekerfde werktuigen; 3: dubbele steker (tek. L. Johansen).

dan vijf onderdelen. Zo bestaat een grotendeels verbrande spits uit zeven fragmenten (fig. 1:4; alleen het topje is onverbrand). De tekeningen worden zo gemaakt dat de *refits* van breuken goed zichtbaar zijn. Het tekenwerk, verricht door de tweede auteur, is één van de onderdelen van het *ANALITHIC*-project die door GIA/Vakgroep Archeologie zullen worden bekostigd.² Hoewel het werk nog niet af is willen we in dit artikel daarom alvast een selectie van de nieuwe tekeningen presenteren (fig. 1-3).

Dit artikel is geschreven in samenhang met het artikel van Stapert en Boekschoten hierna; tezamen beogen ze een indruk te geven van de voortgang van het *ANALITHIC*-project in 1996.

Summary

A brief description of the ANALITHIC project is given. This project has two goals: 1. creating an integrated computer package for spatial analysis of Stone Age sites, 2. building a complete data file for the Hamburgian site at Oldeholtwolde in the Netherlands (including refitting and use-wear data). The computer package under construction, also named ANALITHIC, now includes modules for cartography, density analysis, ring and sector analysis and refitting analysis; a use-wear module will be added in 1997. A new refitting analysis of the flint material of Oldeholtwolde was performed by the second author. The drawings of selected tools from Oldeholtwolde in this paper were also done by her: fig. 1. points; fig. 2. Zinken (Nos 1-5) and scrapers (Nos 6-9); fig. 3. notches (Nos 2, 4, 6), double burin (No. 3), and burin/notch combinations (Nos 1, 5).

Noten

1. Institut for Arkæologi og Etnologi, Universiteit van Kopenhagen.
2. Ook de kosten van het *ANALITHIC*-congres op 24 mei 1996 werden gedragen door GIA/Vakgroep Archeologie. Andere subsidiegevers van het project zijn: Gratama-Stichting, Groninger Universiteits Fonds, ARCHON, Stichting Nederlands Museum voor Anthropologie en Praehistorie, en Institut for Arkæologi og Etnologi, Universiteit van Kopenhagen.

Literatuur

- Boekschoten, G.R. & D. Stapert, 1996. A new tool for spatial analysis: 'Rings & Sectors plus Density Analysis and Trace Lines'. In: H. Kamermans & K. Fennema (eds.), *Interfacing the past. Computer applications and quantitative methods in archaeology, CAA95. Analecta Praehistorica Leidensia* 28, pp. 241-250.
- Johansen, L. & D. Stapert, in voorber. *ANALITHIC; a workshop on spatial patterns at Stone Age sites*. Rotterdam.